

HISTORIA

FILOZOZIEI

VOL. I

PRELEGERI
DE
ISTORIE A FILOZOFIEI

Volumul I

Georg Wilhelm Friedrich Hegel's
Vorlesungen
über die
Geschichte der Philosophie.

Herausgegeben
von
D. Karl Ludwig Michelet.

Erster Band.

*Μεταχειρίζομεν πόλις φιλοσοφίαν οὐ διοίκειν.
Plato.*

Bei Königl. Württembergischem, Grekerzgl. Heilichen und der freien Stadt
Frankfurt Privilegium gegen den Nachdruck und Nachdrucksverkauf.

Berlin, 1833.
Verlag von Diederichs und Humboldt.

G E O R G W I L H E L M F R I E D R I C H H E G E L

P R E L E G E R I
D E
I S T O R I E A F I L O Z O F I E I

Volumul I

Traducere de
D. D. ROŞCA
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI R.P.R.

E D I T U R A A C A D E M I E I R E P U B L I C I I P O P U L A R E R O M Î N E
1.963

Cele două volume ale traducerii lucrării *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie* (Prelegeri de istorie a filozofiei) corespund textului lui G.W.F. Hegel din volumele XIII (1833), XIV (1833) și XV (1836) ale ediției elevilor săi (a cărei paginație s-a avut în vedere la ediția de față), respectiv din volumele XVII, XVIII și XIX ale ediției jubiliare (Herman Glockner).

La traducere, s-a folosit ediția Glockner.

Confruntarea traducerii a fost făcută de
VIRGIL BOGDAN și CONSTANTIN FLORU

ISTORIA FILOZOFIEI

P ARTEA ÎNTÎI

FILOZOFIA ELENĂ

Cînd este vorba de Grecia, oamenii cultivați din Europa,¹⁷¹ și cu deosebire noi germanii, ne simțim la largul nostru. Europeanii și-au primit religia, ceea ce este transcendent, ceea ce este mai îndepărtat, din Orient, dintr-o țară care se găsește la un pas mai departe decît Grecia, și anume din Siria. Dar ceea ce este aici, ceea ce e prezent, știința și arta, ceea ce satisfac viața noastră spirituală, ce o face demnă și plăcută știm că a pornit, direct sau indirect, din Grecia; indirect, prin intermediul romanilor. Această cale din urmă a fost prima formă în care ne-a parvenit această cultură, și prin intermediul bisericii, mai înainte universală, care își trage ca atare originea de la Roma, păstrînd pînă azi ca limbă a ei chiar limba vorbită de romani. Izvoarele învățămîntului au fost, alături de evangeliile latine, scările părinților bisericii. Și dreptul nostru se mîndrește că-și ia cele mai desăvîrșite îndrumări din dreptul roman. Forța brută germanică a avut nevoie să treacă prin cultul sever al bisericii și al dreptului, primite de noi de la Roma, și să fie astfel disciplinată. Numai în felul acesta a putut fi înmuiată cerbicia caracterului european și a fost făcut acesta apt pentru libertate. — După ce omenirea europeană a ajuns aşadar să se simtă la ea acasă, să privească la ceea ce este prezent, a fost părăsit ceea ce era de natură istorică, ceea ce era de proveniență străină. Atunci a început omul să trăiască în patria sa; spre a se bucura de ea, el și-a întors privirile către greci. Să lăsăm bisericii și jurisprudenței latina și romanitatea lor!¹⁷² Știința superioară mai liberă (știința filozofică), precum și arta noastră liberă, gustul pentru acestea și dragostea față de ele, noi știm că își au rădăcinile în viața elenă și știm că de aici și-au scos spiritul lor. Dacă ne-ar fi îngăduit să avem o dorință fierbinte, ar fi dorul de o astfel de țară, nostalgia unor astfel de stări!

Însă ceea ce face să ne simțim la noi acasă cînd e vorba de greci este faptul că ei și-au făcut din lumea lor o patrie proprie ; ne leagă de ei spiritul comun al autohtonității. Întocmai cum în viață de toate zilele ne simțim bine în societatea oamenilor și în familiile care se simt bine la ele acasă, sunt mulțumite în sine și nu au privirea îndreptată spre exterior, dincolo, tot așa este cazul și în ce privește pe greci. Fără îndoială, începuturile substanțiale ale religiei, ale culturii și ale orînduirii lor sociale, ei le-au primit mai mult sau mai puțin din Asia, Siria și Egipt. Dar ceea ce era străin în aceste origini, ei l-au sters, l-au transformat, l-au prelucrat, l-au transpus, au făcut din el altceva, încît ceea ce prețuim, cunoaștem și iubim în el este, în mod esențial, al lor, al grecilor.

Din această cauză, cînd e vorba de istoria vieții elene, putem merge mai departe înapoi și trebuie să mergem ; dar ne putem și lipsi de această mergere înapoi, urmărind înăuntrul lumii lor și al modului lor de a fi, începuturile, germinarea, progresul științei și al artei, pînă la epoca lor de înflorire, precum și cauzele disoluției acestora, rămînînd îngrădiți exclusiv în sfera istoriei poporului grec. Deoarece în dezvoltarea lor spirituală, elenii întrebuintează elemente străine primite de ei numai ca material, ca impuls. În cuprinsul acestui fel al lor de a proceda, ei s-au știut pe ei însiși liberi și s-au comportat ca atare. Forma pe care au dat-o fondului străin este constituită din acest suflu spiritual aparte, spirit al libertății și al frumuseții, care poate fi considerat, pe de o parte, ca formă, dar care, pe de altă parte, este tocmai ceea ce în realitate este substanțialul superior.

173 Dar nu numai că și-au creat în felul acesta ei însiși substanțialul culturii lor (și, oarecum nerecunoscători, uitînd izvoarele străine, le-au împins pe acestea pe al doilea plan, — poate în întunecimea misterelor, ținîndu-le îngropate și ascunse și pentru propria lor conștiință), făcînd din existența lor ceva ce le este propriu, ce ține de patria lor, ci ei au și cinstit această renaștere spirituală a lor ; renaștere care este propriu-zis nașterea lor. Ei nu numai că au devenit a c e ș t i a, folosind și gustînd ceea ce au creat și au făcut din ei însiși, ci au considerat acest caracter autohton al întregii lor existențe, începutul și originile proprii, ca aparținîndu-le lor însile, reprezentîndu-și-le în mod conștient, cu recunoștință și cu bucurie, nu spre a fi, spre a le avea sau spre a le întrebuița. Fiindcă spiritul lor, ca unul care s-a născut dintr-o renaștere spirituală, constă

tocmai în faptul de a avea conștiință că toate acestea sunt ceva ce este al lor : α) ceva ce le este propriu, și β) ceva ce a luat naștere, dar la ei. Ei își reprezintă existența lor despărțită de ei ca obiect ce se creează pe sine pentru sine și care, ca atare, va fi spre binele lor. Ei cunosc cauza și originea ca fiind cauză și origine, dar cauză și origine autohtone. Astfel, ei și-au făcut, din tot ce au posedat și au fost, o istorie. Ei nu și-au reprezentat numai nașterea lumii — adică a zeilor și a oamenilor, a pământului și a cerului, a vînturilor, a munteilor și a fluviilor — ci și-au reprezentat în povestiri grațioase originea tuturor laturilor existenței lor, felul în care acestea au luat naștere la ei ; astfel : cum le-a fost adus focul și sacrificiile legate de acest fapt, originea statelor, a agriculturii, a măslinului și a calului, a căsătoriei și a proprietății, a legilor, a artelor și a cultului divin, a științelor, a orașelor și a dinastiilor etc. Din acest punct de vedere exterior ei au văzut toate acestea istoricește, luând naștere la ei, ca opere și merite ce le aparțin.

În această autohtonicitate însăși, în existența ei, dar apoi în spiritul acestei autohtonicități, în acest spirit al faptului de a fi la sine, trecînd în reprezentare, al faptului de a fi la sine în existența ei fizică, cetățenească, juridică, morală, politică,¹⁷⁴ în acest caracter al istoricității libere și frumoase (ceea ce sunt ei este la ei și ca *mnemosyne*) rezidă și germenele libertății gîndirii, și deci caracterul care a făcut să se nască la ei filozofia.

Întocmai cum grecii sunt la ei acasă, tot astfel filozofia este tocmai aceasta : mod de a fi acasă la sine, mod în care omul în spiritul său la sine acasă, se simte în patria sa. Dacă atunci cînd e vorba de greci, avem în general sentimentul de a fi la noi acasă, cu deosebire în filozofia lor trebuie să ne simțim la ei acasă ; însă propriu-zis nu la ei, întrucât filozofia este acasă chiar la ea însăși, în cuprinsul ei noi avînd de-a face cu gînduri, cu ce ne este mai propriu, mai liber de toate particularitățile. Dezvoltarea gîndului s-a produs la eleni începînd cu elementele ei cele mai primitive ; ea s-a desfășurat și o putem privi fără să fim nevoiți să-i căutăm cauzele exterioare mai îndepărtate ; pentru a înțelege filozofia elenă, ne putem opri la ei, la grecii însăși.

Dar noi trebuie să-i determinăm mai precis caracterul și poziția. Elenii au plecat și de pe o poziție dată în prealabil, precum și de la ei însăși. Această presupozitie este de natură istorică. Formulată teoretic, ea este substanțialitatea orientală a unității spiritualului și naturalului. Ea este unitate naturală.

A pleca doar din sine, a fi doar în sine, este cealaltă extremă a subiectivității abstrakte (formalismul pur), cind este încă goală sau, mai curind, cind s-a golit: principiul abstract al lumii moderne. Grecii se situează între aceste două extreme, în media frumoasă a acestei linii, care este medie a **frumuseții**, fiindcă e în același timp naturală și spirituală, dar în așa fel încât spiritualitatea rămîne subiect dominant, determinant. Spiritul cufundat în natură este în unitate naturală cu ea și, întrucât el este conștiință, el e îndeosebi contemplare, este în general ceva lipsit de măsură; ca conștiință subiectivă, el configura¹⁷⁵rează, fără îndoială, dar fără măsură. Grecii aveau ca bază și esență a lor unitatea substanțială a naturii și a spiritului; și având astfel această esență ca obiect de cunoaștere și cunoșcind-o — dar nepierzîndu-se în ea, ci întrînd în ei însiși — ei nu s-au retras în extrema subiectivității formale, ci elenul, rămînind în unitate cu sine, deci fiind subiect liber care are drept conținut, esență și substrat al său încă prima unitate acum-amintită, a dat, ca subiect liber, formă frumoasă obiectului său. Treapta atinsă de conștiința greacă este treapta frumuseții. Fiindcă frumusețea este idealul, este gîndul țîșnit din spirit. Aceasta însă în așa fel încât individualitatea spirituală nu este încă pentru sine ca subiectivitate abstractă, care trebuie apoi să-și dezvolte în ea însăși ființa sa concretă ca lume a gîndului, ci această subiectivitate posedă încă în ea modul sensibil, natural. Dar acest mod natural nu are același rang și aceeași demnitate ca în Orient și nici nu este elementul preponderent ca aici. Acum principiul spiritualului are primul loc, iar natura nu mai are valabilitate pentru sine în formațiile sale existente, ci este, mai degrabă, numai expresie a spiritului care se răsfringe prin ea și este coborîtă la rangul de mijloc și mod al existenței spiritului. Dar spiritul nu se are încă pe el însuși ca mediu, spre a se reprezenta pe sine în sine și a-și intemeia lumea sa proprie pe această bază.

Prin urmare, aici în Grecia putea și trebuia să ia naștere o moralitate liberă, deoarece substanța spirituală a libertății era baza moravurilor, a legilor, a instituțiilor politice elene. Deoarece momentul naturii este încă conținut în toate acestea, modul vieții etice a statului este încă împovărat cu ceea ce ține de natură. Statele sunt mici indivizi naturali care nu s-au putut uni într-un tot unic. Ce este general nu se afirmă încă pentru sine ca liber, spiritualul este astfel încă limitat. În lumea elenă este realizat cu ajutorul gîndului faptul eter-

ființind în sine și pentru sine, adică este adus la conștiință; dar în aşa fel încât subiectivitatea stă încă în fața acestuia într-o determinare întimplătoare, deoarece ea mai are încă o legătură esențială cu ceea ce ține de natură.

Forța orientală lipsită de măsură a substanței a fost constrinsă de spiritul grec să accepte măsura, a fost redusă la dimensiuni mai mici. Spiritul elen este măsură, claritate, scop, delimitare a formațiilor, reducere a colosalului, a infinit de fastuosului și bogatului la determinație și la individualitate. Bogăția lumii elene constă numai într-o mulțime infinită de particularități frumoase, încîntătoare, grațioase, constă în această seninătate proiectată asupra întregii existențe. Ceea ce au grecii mai grandios sint individualitățile: acești virtuoși ai artei, ai poeziei, ai cîntecului, ai științei, ai onestității și ai virtuții.

Dacă în fața fastului și a grandiosului, a colosalului fan-teziilor orientale, a clădirilor de artă egiptene, a imperiilor răsăritene etc., seninătatea elenă (zei frumoși, statui, temple) și seriozitatea lor (instituții și fapte) pot apărea ca niște minusculе jocuri de copii, în schimb în Grecia gîndul este acela care înflorește; mai mult, care domină această bogăție de particularități și reduce colosalul oriental la dimensiuni mai mici și la măsura sufletului său simplu, suflet care devine însă în sine izvorul bogăției unei lumi superioare, ideală, izvorul lumii gîndului.

„Din pasiunile tale, o omule, ți-ai luat materialul zeilor tăi”, a spus un antic; aşa cum orientalii (cu deosebire inzii) și l-au luat din elementele naturii, din forțele și formațiile naturii. „Din gînd — putem adăuga — îți iei tu elementul și materialul Dumnezeului tău”. Aici gîndul este terenul din care iese divinitatea. Nu gîndul care începe este acela care formează baza de la care, pornind, trebuie să fie înțeleasă întreaga cultură. Dimpotrivă, gîndul se înfățișează ca fiind cu totul sărac, adică extrem de abstract și cuprinzînd un conținut mai redus decît conținutul pe care îl atribuie orientalul obiectului său. Începutul însuși, ca nemijlocit, este început în forma care ține de natură, în forma nemijlocirii. Acest fel de a fi îi este comun cu poziția orientală. Dar întrucât conținutul Orientului este redus la determinații cu totul sărace, aceste gînduri abia dacă merită să fie reținute de atenția noastră, dat fiind faptul că ele încă nu există ca gînduri și în forma și determinația gîndului, ci în forma a ceea ce ține de natură. În consecință, gînd este absolutul, nu însă ca gînd. Si anume, trebuie să facem

totdeauna distincție între general sau concept și realitatea acestui general, fiindcă ceea ce are importanță este faptul dacă realitatea însăși este gînd ori este natură. Motivul pentru care la greci începeam cu filozofia naturii elaborată de școala ionică este faptul că realitatea se infățișează, mai întâi, în forma modului nemijlocit și nu este decît gînd în sine.

Cit privește condițiile istorice exterioare ale Greciei în această epocă, notăm că începutul filozofiei elene se produce în secolul al VI-lea a. Chr., pe timpul lui Cirus și în epoca prăbușirii statelor ioniene libere din Asia Mică. Filozofia și-a făcut apariția în timp ce se prăpădea această lume frumoasă, care se ridicase pentru sine pe o înaltă treaptă de cultură. Cresus și lidienii au pericolitat primii libertatea ionică; abia mai tîrziu i-a pus capăt cu totul dominația persană, încît cei mai mulți locuitori ai acestor cetăți și-au căutat alte locuri, întemeind colonii mai cu seamă în Apus. În același timp cu această prăbușire a cetăților ioniene, Grecia continentală a încetat să mai stea sub stăpinirea vechilor sale case prințiere. Pelopizii și celelalte seminții de regi, străine în cea mai mare parte, piereră. Grecia ajunse în contact multiplu cu popoare străine, iar pe de altă parte elenii au căutat să găsească în ei însiși o coeziune socială. Viata patriarhală trecuse, în numeroase state s-a ivit nevoie unor determinări și instituții legale, nevoie de a se constituie ca state în mod liber. Vedem apărînd mulți indivizi care nu mai stăpînesc peste concetățenii lor datorită originii lor, ci se disting datorită talentului, imaginatiei, științei și săntăviorii. Astfel de indivizi au ajuns să aibă relații diverse cu concetățenii lor. Ei au fost, pe de o parte, sfătuitori, — sfatul lor bun adesea nu a fost ascultat; pe de altă parte, unii dintre ei au fost urîți și disprețuiți de concetățenii lor; aceștia s-au retras apoi din sfera treburilor publice. Alții au devenit stăpini autograți, deși nu cruzi, ai concetățenilor lor și, în sfîrșit, alții au fost legiuitori ai libertății.

Dintre bărbații acum în urmă caracterizați fac parte aşa-numiții și aptele înțelepti, excluși în timpurile mai noi din istoria filozofiei. Întrucât ei trec drept prime figuri memorabile ale istoriei filozofiei, trebuie, la începutul filozofiei, să spunem pe scurt ceva despre caracterul lor. Ei apar sub aspectele menționate mai sus, în parte participînd la lupta dusă de cetățile ioniene, în parte emigrînd, iar în parte și ca indivizi care se bucurau de considerație în Grecia. Numele celor șapte